

تبدیل آرمان شهر به پاد آرمان شهر در سینمای علمی تخیلی معاصر

پیام زین العابدینی

۱. استادیار، دپارتمان هنرهای نمایشی و موسیقی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

payam.zinalabedin@ut.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۵/۰۳/۱۶
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۵/۰۶
صفحه ۸۰-۶۶

شماره بیست و چهار
بهار ۱۴۰۵

چکیده

بیان مسئله: عصر روشنگری را می‌توان نقطه عطفی در تلاش انسان برای ساخت «بهشت زمینی» و تحقق جامعه‌ای عقلانی و عاری از بی‌عدالتی دانست؛ تلاشی که به‌مرور زمان ابعاد گوناگونی از حیات فکری و اجتماعی بشر را متأثر ساخت. گسترش مسائل اجتماعی همچون تبعیض، نابرابری و بحران‌های ناشی از توسعه مدرن، ذهن انسان را به‌سوی تصور فضاهایی آرمانی سوق داد و بدین ترتیب مفاهیم آرمان‌شهر (اتوپیا) و پاد آرمان‌شهر (دیس‌توپیا) به‌عنوان دو قطب متقابل در اندیشه بشری شکل گرفتند. یکی از مهم‌ترین عرصه‌های بازتاب این مفاهیم، سینمای علمی-تخیلی معاصر است که با بهره‌گیری از تخیل آینده‌نگر، امکان بازگامی جوامع مطلوب و درعین‌حال پیامدهای بحران‌زای آن‌ها را فراهم می‌سازد. در بسیاری از این آثار، آرمان‌شهرهای مبتنی بر عقلانیت، پیشرفت علمی و نظم اجتماعی، در فرآیندی تدریجی به پاد آرمان‌شهرهایی سرکوبگر و بحران‌زده تبدیل می‌شوند. مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی و تحلیل عواملی است که سبب می‌شوند روایت‌های علمی-تخیلی از یک وضعیت آرمانی آغاز شده و به جهانی ویران شهری منتهی شوند.

هدف پژوهش: هدف پژوهش، بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر گذار روایت‌های سینمای علمی-تخیلی معاصر از وضعیت آرمان‌شهری به پاد آرمان‌شهری و شناسایی مؤلفه‌های شکل‌دهنده این دگرگونی است. **سؤال پژوهش:** چه عواملی سبب می‌شوند روایت‌های سینمای علمی-تخیلی معاصر از یک وضعیت آرمان‌شهری آغاز شده و در فرآیندی تدریجی به جهانی پاد آرمان‌شهری، سرکوبگر و بحران‌زده منتهی شوند؟

روش پژوهش: این پژوهش با روش کیفی و رویکرد توصیفی-تحلیلی و از طریق تحلیل محتوای آثار منتخب علمی-تخیلی انجام شده است.

نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پیشرفت نامتوازن فناوری، تمرکز قدرت در ساختارهای اقتصادی و ایدئولوژیک، بحران‌های زیست‌محیطی، گسترش نظارت و کنترل اجتماعی و دگرگونی‌های هویتی، از مهم‌ترین عوامل گذار از آرمان‌شهر به پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی-تخیلی معاصر هستند. این عوامل در تعامل با یکدیگر، زمینه دگرگونی تدریجی جوامع آرمانی و تبدیل آن‌ها به فضاهایی سرکوبگر و بحران‌زده را فراهم می‌کنند.

کلمات کلیدی: تخیل، عقلانیت، آینده‌نگری، سینمای علمی تخیلی، آرمان‌شهر، پاد آرمان‌شهر.

The Transformation of Utopia into Dystopia in Contemporary Science-Fiction Cinema.

Payam Zeinalabedini

1. Assistant Professor, Department of Dramatic Arts and Music, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Received: 06/06/2026

Accepted: 28/07/2026

Page 66-80

Abstract

Problem Statement: Cinema, as one of the most influential cultural media of the contemporary era, has consistently served a function extending beyond mere entertainment, providing a medium through which profound philosophical, social, and human concerns can be articulated and represented. Many fundamental questions concerning the fate of humanity and its relationship with power, technology, and society have been addressed through cinematic narratives and conveyed to broad audiences worldwide through image and storytelling. Within this context, the science-fiction genre, owing to its speculative and future-oriented nature, provides a particularly suitable framework for addressing and examining such concerns. By constructing hypothetical and future-oriented worlds, the genre creates a space in which humanity's intellectual and philosophical concerns regarding the trajectory of civilization can be reconsidered through artistic narratives.

One of the most significant concepts extensively addressed in science-fiction works is the question of utopia and dystopia. In recent decades, science-fiction cinema has increasingly engaged with the representation of such conditions. Within these works, issues including the dominance of advanced technologies, the expansion of surveillance systems, environmental crises, virtual identities, and economic divisions are presented as factors capable of contributing to the emergence of dystopian societies. Despite the diversity of these narratives, many share a common feature: they depict a process in which the initial aspirations to create a better society gradually give rise to unintended and, at times, catastrophic consequences. Accordingly, the central problem of this research is to examine and analyze the factors that contribute to the formation of dystopias in cinematic representations of science fiction. In other words, the study seeks to demonstrate how elements such as uneven technological development, economic and ideological structures, environmental crises, and transformations of identity in the contemporary world are represented through cinematic narratives and ultimately contribute to the creation of dystopian worlds. Examining this issue can contribute to a deeper understanding of the relationship between cinematic imagination and humanity's actual concerns regarding the future of civilization.

Philosophical concepts in cinema have not been confined to particular geographical or

شماره بیست و چهار
بهار ۱۴۰۵

national boundaries. Rather, they have emerged and expanded across different countries, influencing the cultures and beliefs represented in contemporary world cinema and attracting vast audiences. These concepts not only reflect human aspirations and anxieties concerning the future of societies but can also function as instruments for criticizing the social, political, and technological conditions of their time. Many science-fiction films, by portraying hypothetical futures, explore the potential consequences of scientific advancement, the expansion of political power, or economic transformations, thereby encouraging audiences to reflect upon the fate of humanity in the modern world. The study of such works can therefore contribute to a better understanding of the relationship between artistic imagination and the actual concerns of society.

In this regard, science fiction constitutes an appropriate medium. By addressing philosophical issues such as utopia and dystopia, it simultaneously provides entertainment and contributes to the expansion of awareness and knowledge. From this perspective, the genre merits particular consideration and possesses considerable significance. It should also be noted that, in addition to its cultural, psychological, social, political, and ideological effects, science fiction has contributed to the economic development of this medium and to the substantial flourishing of cinema as an art and industry.

Research Objective

The objective of this study is to examine and analyze the factors influencing the transformation of contemporary science-fiction cinematic narratives from utopian conditions into dystopian ones and to identify the components that shape this transformation.

Research Question

What factors cause contemporary science-fiction cinematic narratives to begin with a utopian condition and gradually culminate in a dystopian, oppressive, and crisis-ridden world?

Research Method

This study adopts a qualitative research approach based on interpretive content analysis, with the aim of identifying and explaining the factors underlying the formation of dystopia in science-fiction cinema. The research data were collected through a review of library-based sources,

including books, scholarly articles, and theoretical texts related to science-fiction cinema, futures studies, and philosophical discussions of utopia and dystopia. In addition, a number of prominent films within the genre, characterized by future-oriented themes and representations of dystopian structures, were purposively selected for analysis. At the analytical stage, the selected works were first examined through close viewing and detailed study, allowing the principal themes and concepts associated with dystopian structures to be extracted from the films' narrative elements, spatial settings, characters, and social structures. These concepts were subsequently classified into broader components, including pessimism toward technology, ideology, environmental crises, economic structures, the question of time, virtual identity, and the search for new habitats. Finally, through an analytical and comparative approach, the relationships among these components and the ways in which they are represented in the selected works were examined. The findings were then interpreted in order to explain the process through which dystopia is constructed in science-fiction cinema.

Conclusion

The findings of this study indicate that dystopia in science-fiction cinema is constructed through representations of the consequences of uneven technological development, economic and ideological structures of power, environmental crises, and transformations of identity. Analysis of the selected films revealed that these factors are represented through future-oriented narratives, controlled or fragmented world-building, alienated characters, and unequal social structures. Together, they produce worlds in which scientific and technological advancement, rather than fulfilling human aspirations, intensifies ethical, social, and environmental crises.

In these works, the dominance of the logic of capital, the concentration of political power, human dependence on machines and digital technologies, environmental destruction, and the destabilization of individual identity do not operate independently. Rather, they function in structural conjunction, creating the conditions for the emergence of dystopian worlds. Science-fiction cinema thus reflects, through narrative imagination, humanity's genuine concerns about

the future of civilization in a symbolic and critical manner, presenting dystopia as a cultural warning against the consequences of uneven development in contemporary societies.

Following an examination of the concepts of utopia and dystopia in contemporary cinema, this study concludes that pessimism, discrimination, and the increasing distance between leaders and society from their original objectives can provide conditions under which utopia comes to be understood as an imaginary construct. Alternatively, utopian societies may prove temporary, ultimately being redirected by their own leaders toward dystopian conditions.

Keywords

Imagination; Rationality; Futurism; Science-Fiction Cinema; Utopia; Dystopia

References

- Ashuri, D. (2008). Political encyclopedia. Morvarid Publications.
- Csicsery-Ronay, I., Jr. (2004). The Marxist perspective and science fiction. *Farabi Quarterly*, 14(53), 381–390.
- Diamond, J. M. (2005). *Collapse: How societies choose to fail or succeed*. Viking Press.
- Drouin, M. A., Kaiser, D. H., & Miller, D. A. (2012). Phantom vibrations among undergraduates: Prevalence and associated psychological characteristics. *Computers in Human Behavior*, 28, 1490–1496. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.03.013>
- Ebrahim-Pour, D. (2009). A comparative study of utopia in the social thought of Plato, Abu Nasr al-Farabi, and Karl Marx. *Journal of Sociological Studies*, 2(2), 91–110.
- Emerson, R. L. (2008). Utopia. In *Dictionary of political thought* (K. Dehimi, Trans.). Ney Publishing.
- Enayat, H. (1972). *Foundations of political philosophy in the West*. University of Tehran Press.
- Everson, S. (Ed.). (1988). *Aristotle: The politics and the constitution of Athens*. Cambridge University Press.
- Foster, M. B., et al. (1994). *Masters of political thought* (J. Sheikh-ol-Eslami, Trans., Vol. 1). Scientific and Cultural Publications.
- Ghahramani-Nejad, A. Z. (2004). *Dystopia in cinema*. University of Art.
- Habermas, J. (1973). *Theory and practice* (J. Viertel, Trans.). Beacon Press.
- Kenny, A. (1995). *Thomas More* (A. Kowsari, Trans.). Tarh-e No.
- Mannheim, K. (2001). *Ideology and utopia* (F. Majidi, Trans.). SAMT Publications.
- Mohammadi, M. (1998). Science fiction cinema. *Farabi Quarterly*, 7(2), 82–91.
- More, T. (1994). *Utopia* (D. Ashuri & N. Afshar, Trans.). Kharazmi Publishing Company.
- Mosca, G., & Bouthoul, G. (1991). *History of political doctrines and schools: From antiquity to the present* (H. Shahidzadeh, Trans.). Morvarid Publications.
- Moyer, T. D. (1981). Transformation from proper time on Earth to coordinate time in solar system barycentric space-time frame of reference. *Air Pollution Grows in Tandem with China's Economy*. NPR.
- Nasr, S. H. (2003). *The need for a sacred science* (H. Miandari, Trans.). Taha Publications.
- Pearsall, J. (1999). *The New Oxford dictionary of English*. Oxford University Press.
- Rouvillon, F. (2006). *Utopia in the history of Western thought* (A. Bagheri, Trans.). Ney Publishing.
- Russell, B. (1986). *History of Western philosophy* (N. Daryabandari, Trans.). Parvaz Publishing.
- Shils, E. (1960). *Political development in the new states*. Mouton.
- Wells, H. G. (2004). *Utopias* (F. Yaseri, Trans.). *Arghun Quarterly*, 3(25), 135–142.
- Worsley, P. (1994). *Modern sociology* (H. Pouyan, Trans., Vol. 1). Chapakhsh Publications.
- Zarrinkoub, A. H. (1983). *History on the scale: On historiography and historical thought*. Amir Kabir

مقدمه

در سده‌های اخیر، اندیشه درباره آینده و چگونگی زیست مطلوب انسانی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی متفکران، هنرمندان و نظریه‌پردازان اجتماعی بوده است. از دوران فلسفه کلاسیک تا شکل‌گیری مدرنیته، تصور «آرمان‌شهر» به‌عنوان جامعه‌ای سامان‌یافته، عادلانه و برخوردار از رفاه عمومی، در کانون تخیل و اندیشه انسانی قرار داشته است. باین‌حال، تحولات عمیق سیاسی، اقتصادی و تکنولوژیک در قرن بیستم، به‌ویژه پس از جنگ‌های جهانی و فروپاشی بسیاری از ایدئولوژی‌های کلان، نگاه انسان به آینده را با نوعی تردید و بدبینی همراه ساخت. در چنین فضایی، تصور آینده دیگر صرفاً با امید به پیشرفت و تعالی همراه نبود، بلکه نگرانی‌هایی جدی درباره پیامدهای ناخواسته توسعه علمی و صنعتی نیز در آن حضور یافت. هم‌زمان با این تحولات، سینما به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین رسانه‌های فرهنگی، بستری مناسب برای بازتاب و بازآفرینی این نگرانی‌ها فراهم کرد. به‌ویژه در ژانر علمی-تخیلی، سینماگران کوشیده‌اند با ترسیم جهان‌های آینده، نسبت انسان با فناوری، قدرت، اقتصاد و محیط‌زیست را به شیوه‌ای انتقادی موردبررسی قرار دهند. در بسیاری از این آثار، پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک که در ابتدا نویدبخش رفاه و آسایش انسان به نظر می‌رسند، درنهایت به شکل‌گیری جوامعی منتهی می‌شوند که با محدودیت‌های شدید اجتماعی، نظارت گسترده، بحران‌های هویتی و ازخودبیگانگی انسانی همراه هستند. ازاین‌رو، سینمای علمی-تخیلی معاصر را می‌توان عرصه‌ای دانست که در آن رؤیای آرمان‌شهر به‌تدریج جای خود را به تصویرهای پاد آرمان‌شهری می‌دهد؛ تصویرهایی که درواقع بازتابی از نگرانی‌های عمیق بشر درباره مسیر آینده تمدن به شمار می‌آیند.

بیان مسئله

سینما به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رسانه‌های فرهنگی عصر معاصر، همواره نقشی فراتر از سرگرمی صرف ایفا کرده و به بستری برای طرح و بازنگایی مفاهیم عمیق فلسفی، اجتماعی و انسانی تبدیل‌شده است. بسیاری از پرسش‌های بنیادین درباره سرنوشت انسان، نسبت او با قدرت، تکنولوژی و جامعه، در قالب روایت‌های سینمایی مطرح شده و از طریق تصویر و داستان به مخاطبان گسترده‌ای در سراسر جهان منتقل شده‌اند. در این میان، ژانر علمی-تخیلی به دلیل ماهیت آینده‌نگرانه و تخیلی خود، امکان مناسبی برای طرح و بررسی چنین مفاهیمی فراهم کرده است. این ژانر با خلق جهات فرضی و آینده محور، زمینه‌ای فراهم می‌کند تا دغدغه‌های فکری و فلسفی بشر درباره مسیر پیشرفت تمدن، در قالب روایت‌های هنری مورد بازاندیشی قرار گیرد. یکی از مهم‌ترین مفاهیمی که در آثار علمی-تخیلی به‌طور گسترده مطرح شده، مسئله آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر است. سینمای علمی-تخیلی در دهه‌های اخیر به‌طور گسترده به بازنگایی چنین وضعیت‌هایی پرداخته است. در این آثار، موضوعاتی مانند سلطه فناوری‌های پیشرفته، گسترش نظام‌های نظارتی، بحران‌های زیست‌محیطی، هویت‌های مجازی و شکاف‌های اقتصادی، به‌عنوان عواملی معرفی می‌شوند که می‌توانند زمینه‌ساز شکل‌گیری جوامع پاد آرمان‌شهری باشند. باوجود تنوع این روایت‌ها، وجه مشترک بسیاری از آن‌ها نشان دادن روندی است که در آن آرمان‌های اولیه برای ساخت جامعه‌ای بهتر، به‌تدریج به پیامدهایی ناخواسته و گاه فاجعه‌بار منتهی می‌شود. بر این اساس، مسئله اصلی این پژوهش بررسی و تحلیل عواملی است که در بازنگایی‌های سینمای علمی-تخیلی، به شکل‌گیری پاد آرمان‌شهرها منجر می‌شوند. به‌بیان‌دیگر، این پژوهش می‌کوشد نشان دهد که چگونه عناصری همچون پیشرفت نامتوازن تکنولوژی، ساختارهای اقتصادی و ایدئولوژیک، بحران‌های زیست‌محیطی

ایدئولوژیک و مناسبات قدرت است؛ با این حال، تمرکز آن بیشتر بر ساختار تمامیت‌خواهی و کارکرد ایدئولوژیک این فیلم‌هاست و کمتر به این مسئله می‌پردازد که چگونه آرمان‌های اولیه پیشرفت، نظم یا رفاه در بستر روایت‌های علمی تخیلی به وضعیت‌های پاد آرمان‌شهری منتهی می‌شوند.

مسعود تقی‌آبادی و حمید تقی‌آبادی (۱۳۹۶) در مقاله «بازنمایی اسطوره اتوپیا در سینمای معاصر هالیوود» از طریق نشانه‌شناسی فیلم‌های «آواتار»، «بهشت» و «سرزمین فردا» به بازنمایی الگوهای آرمان‌شهری پرداخته‌اند. ارزش این پژوهش در آن است که نشان می‌دهد سینمای هالیوود چگونه از الگوهای اسطوره‌ای و ایدئولوژیک برای ساخت تصویر آرمان‌شهر بهره می‌گیرد. با این همه، تأکید مقاله بر شناسایی الگوهای اتوپایی است و از تحلیل سویه انتقادی این جهان‌ها و امکان فروپاشی یا دگرگونی آن‌ها به وضعیت‌های پاد آرمان‌شهری فاصله می‌گیرد. در نتیجه، نسبت دیالکتیکی میان آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر در آن چندان برجسته نشده است.

زهره محبی (۱۳۹۶) در پایان‌نامه «سیر تحول ژانر پسا آخرالزمانی از سینمای زنده تا انیمیشن» بیشتر بر تحول ژانری و نسبت فرم انیمیشن با روایت‌های پسا آخرالزمانی تکیه دارد. این پژوهش از حیث توجه به بستر فرمی و رسانه‌ای آثار ارزشمند است، اما مسئله اصلی آن پاد آرمان‌شهر به مثابه پیامد بحران‌های تکنولوژیک، اجتماعی و هویتی نیست. به بیان دیگر، پژوهش محبی بیشتر به ریخت‌شناسی و تحول ژانر توجه دارد تا به تحلیل انتقادی منطق ویران‌شهری در سینمای علمی تخیلی.

پیام زین‌العابدینی (۱۳۹۸) در مقاله «از اتوپای خیالی تا دستوپای واقعی سینمای ایران» مسئله فاصله گرفتن سینمای ایران از آرمان‌های مطلوب و رسیدن به نوعی ویران‌شهر واقعی را بررسی کرده است. نقطه قوت این پژوهش، انتقال بحث از سطح تخیل سینمایی به بستر اجتماعی و تاریخی ایران است. با این حال، مقاله بیشتر بر سینمای ایران و نسبت آن با واقعیت تاریخی متمرکز است و به اقتضائات ژانر علمی تخیلی و سازوکارهای روایی و تصویری تبدیل آرمان‌شهر به پاد آرمان‌شهر در سینمای معاصر جهان نمی‌پردازد.

نیما الیاسی (۱۴۰۲) در پایان‌نامه «تصویر آرمان‌شهر و ویران‌شهر در فیلم‌های علمی تخیلی دنیس ویلنوو» با تکیه بر آرای پل ریکور و مکتب فرانکفورت، به تحلیل فرم و محتوا در آثار یک فیلم‌ساز مشخص پرداخته است. این پژوهش از

و دگرگونی‌های هویتی در جهان معاصر، در قالب روایت‌های سینمایی به تصویر کشیده شده و به خلق جهات ویران‌شهری انجامیده‌اند. بررسی این مسئله می‌تواند به درک عمیق‌تر از رابطه میان تخیل سینمایی و نگرانی‌های واقعی بشر درباره آینده تمدن کمک کند.

مفاهیم فلسفی در سینما محدود به مرز و کشورهای خاصی نبوده و در تمامی کشورها حضور و گسترش یافته و توانسته فرهنگ‌ها و باورهای سینمای امروز دنیا را تحت تأثیر خود قرار دهد و مخاطبان بی‌شماری را جذب کند. این مفاهیم نه تنها بازتابی از آرزوها و نگرانی‌های انسان درباره آینده جوامع هستند، بلکه می‌توانند به عنوان ابزاری برای نقد شرایط اجتماعی، سیاسی و تکنولوژیک زمانه نیز عمل کنند. بسیاری از فیلم‌های ژانر علمی تخیلی با ترسیم آینده‌هایی فرضی، به بررسی پیامدهای احتمالی پیشرفت‌های علمی، گسترش قدرت‌های سیاسی یا تحولات اقتصادی می‌پردازند و از این طریق مخاطب را به تأمل درباره سرنوشت انسان در جهان مدرن دعوت می‌کنند؛ بنابراین مطالعه این آثار می‌تواند به درک بهتر رابطه میان تخیل هنری و دغدغه‌های واقعی جامعه کمک کند. گونه علمی تخیلی بستر مناسبی در این زمینه است و با بیان مسائل فلسفی از جمله مبحث آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر باعث سرگرمی مخاطب شده و زمینه گسترش آگاهی و دانش را اعتلا بخشیده است. از این روی به نظر می‌رسد این گونه از این حیث قابل‌تأمل است و دارای اهمیت خاصی می‌باشد. باید در نظر گرفت این گونه علاوه بر تأثیرات فرهنگی، روانی، اجتماعی، سیاسی و ایدئولوژیک توانسته اقتصاد این رسانه را نیز شکوفا کند و باعث تبلور بیش از حد این هنر صنعت شود.

پیشینه پژوهش

مطالعات انجام‌شده در حوزه آرمان‌شهر، پاد آرمان‌شهر و سینمای علمی تخیلی، هر یک از منظری خاص به این مفاهیم پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی به طور مستقیم فرایند «تبدیل آرمان‌شهر به پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی تخیلی معاصر» را به عنوان یک مسئله مستقل بررسی کرده است. بهمن ایران‌پور (۱۳۹۴) در پایان‌نامه «مطالعه تمامیت‌خواهی در فیلم‌های پاد آرمان‌شهری» با بهره‌گیری از آرای هانا آرنت و تری ایگلتون، بازنمایی توتالیتاریسم را در نمونه‌هایی از سینمای معاصر تحلیل کرده است. اهمیت این پژوهش در پیوند دادن پاد آرمان‌شهر با سازوکارهای

حیث تمرکز بر سینمای علمی تخیلی و استفاده از چارچوب نظری منسجم، به موضوع حاضر نزدیک‌تر است، اما محدود شدن آن به جهان سینمایی یک کارگردان، مانع از دستیابی به الگویی عام‌تر درباره چگونگی دگرگونی آرمان‌شهر به پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی تخیلی معاصر می‌شود. ازاین‌رو، یافته‌های آن هرچند مهم‌اند، قابلیت تعمیم گسترده ندارند. امیرعلی صفاری (۱۴۰۳) در پایان‌نامه «کارکرد پیرنگ نجات در ژانر علمی تخیلی با مطالعه موردی سینمای کریستوفر نولان» بر مفهوم نجات و رهایی در ساختار روایی آثار نولان تأکید کرده است. اهمیت این پژوهش در توجه به یکی از الگوهای بنیادین روایت در سینمای علمی تخیلی است، اما مسئله آن بیشتر ناظر بر سازوکار پیرنگ و مفهوم رهایی است، نه واکاوی انتقادی فرایندهایی که به فروپاشی آرمان‌های انسانی و شکل‌گیری جهات پاد آرمان‌شهری می‌انجامند؛ بنابراین، ارتباط آن با موضوع حاضر بیشتر از حیث زمینه‌زانی است تا از حیث مسئله پژوهش.

پوریا یزدانی پور (۱۴۰۴) نیز در پایان‌نامه «پسا انسان شدن: انسان و کودک در سینمای علمی تخیلی قرن بیست‌ویک» با تکیه بر آرای پست‌هیومنیزم، به تحلیل نسبت انسان، دیگری و دگرگونی هویت در چند فیلم علمی تخیلی پرداخته است. این پژوهش در نشان دادن بحران هویت، دگرگونی سوژه انسانی و فضای تیره آثار علمی تخیلی معاصر اهمیت دارد و ازاین‌جهت به یکی از مؤلفه‌های مهم پاد آرمان‌شهر نزدیک می‌شود. باین‌حال، تمرکز اصلی آن بر مسئله پسا انسان و بازتعریف امر انسانی است، نه بر تحلیل جامع سازوکارهای اجتماعی، اقتصادی، تکنولوژیک و ایدئولوژیکی که آرمان‌شهر را به پاد آرمان‌شهر بدل می‌کنند. درمجموع، بررسی پیشینه نشان می‌دهد که پژوهش‌های موجود عمدتاً یا بر یکی از ابعاد پاد آرمان‌شهر، مانند تمامیت‌خواهی، هویت، نجات، یا پسا آخرالزمانی متمرکز بوده‌اند، یا به مطالعه موردی یک فیلم‌ساز و چند اثر خاص بسنده کرده‌اند. همچنین، برخی از این مطالعات بیشتر جنبه توصیفی دارند و کمتر به تحلیل فرایندی و انتقادی گذار از آرمان‌شهر به پاد آرمان‌شهر پرداخته‌اند. ازاین‌رو، خلأ اصلی در پیشینه، نبود پژوهشی است که به‌طور متمرکز و تحلیلی تبدیل آرمان‌های اولیه پیشرفت به وضعیت‌های ویران‌شهری را در سینمای علمی تخیلی معاصر بررسی کند. پژوهش حاضر درصدد است این خلأ را با تمرکز بر پیوند میان فناوری، قدرت، ایدئولوژی، بحران زیست‌محیطی و دگرگونی هویت

در بازتابی‌های سینمایی پر کند و با عنایت به تحقیق‌های ذکرشده بدیع و نو می‌باشد و مشابه آن مشاهده نشده است.

مبانی نظری

آرمان‌شهر (اتوپیا)

آرمان‌شهر واژه یونانی اتوپیا، مرکب از پیشوند منفی (ou) به معنای «نا» و (topos) به معنای «مکان» است و می‌توان آن را به مکان ناموجود، جایی که وجود ندارد، ناکجاآباد، آرمان‌شهر یا مدینه فاضله ترجمه نمود (امرسون، ۱۳۸۷: ۴۱۰). ویل دورانت در «لذات فلسفه»، اتین کابه در «سفر به ایکاری»، ارسطو در «سیاست»، خواجه‌نصیر طوسی در «اخلاق الملوک»، کامپانلا در «شهر خورشید»، فرانسیس بیکن در «ارغنون جدید» و «آتلانتیس نو» و فلاسفه‌ی دیگری چون کانت، هگل، راسل از افرادی هستند که تلاش نمودند شاخصه‌هایی را برای مدینه‌ی فاضله‌ی مطلوب بشریت ترسیم نمایند. اصطلاح آرمان‌شهر درعین‌حال معنای بسیار شناوری دارد که گاه بر مصادیق متضاد صدق می‌کند، گاه تصویری از نظام‌های اجتماعی خوب و قابل حصول است و گاه خیالی از کمال مطلوب دست‌نیافتنی و فرافکنندگی تخیل بر واقعیت خارجی (مانهایم، ۱۳۸۰: ۲۵۷). در متون مختلف، در برابر آرمان‌شهر مترادف‌های مختلفی آورده شده که از آن جمله سرزمین پریان، سرزمین شیر و عسل، مکان ایده آل، عصر طلایی، همچنین از مکان‌های مختلفی به‌عنوان آرمان‌شهر یادشده که غالباً خیالی‌اند، مکان‌هایی از قبیل باغ عدن، بهشت، شهر ملکوت، سرزمین بیلا، اورشلیم، سرزمین موعود، کوه صهیون، کنعان نو، گوشن، شانگری‌لا، آتلانتیس‌نو، آرکادیا، دره خوشی، سرزمین نجاشی (پادشاه بشردوست اتیوپی)، قلمرو میکومیکون، لاپوتا، ارهون، کیم لات، از (قهرمانی نژاد، ۱۳۸۳: ۵).

پاد آرمان‌شهر (دیستوپیا)

طرح یک آرمان‌شهر ریشه در دل‌بستگی به جامعه‌ای ایده آل دارد که وجود ندارد و در عوض جای آن را یک نظام اجتماعی ناکارآمد گرفته که امکان دستیابی به سعادت در آن وجود ندارد و باید دگرگون گردد. در مقابل آن، برخی طرح‌های آرمان‌شهر در قالب آرمان‌شهرهای منفی، پاد آرمان‌شهر، دیستوپیا و یا ضد اتوپیا هستند؛ داستان‌هایی که دنیای تخیلی ناخوشایند، ناامن، سخت و وحشتناکی را برای بشر در آینده ترسیم می‌نمایند و بدبینی انسان قرن

بیستم را به پیشرفت‌های بشری در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و تکنولوژی نشان می‌دهند، مانند منفی‌گرایانه آلدوس هاکسلی، جورج اورول و آرنو شمیت. واژه دیستوپیا نیز که در تضاد با واژه اتوپیا به کار گرفته می‌شود از واژه مطروحه استخراج می‌گردد لیکن در ابتدا «از واژه (cacotopia) و یا به لاتین (kakotopia) سرچشمه می‌گیرد که به معنی (بدترین کشور- شهر) است. این واژه نیز از دو لغت یونانی (caco) به معنی فرعی، ثانوی، ناخوشایند، بدترین و از واژه (topia) که اشاره به مکان دارد ساخته می‌شود. در این وادی به جای به نمایش درآمدن ویژگی‌های زیبا و حسن اخلاق انسان‌های این کره خاکی، خصوصیات منفی و چه بسا زشت بشری را می‌توان در آن مشاهده کرد» (Pearsall, ۱۹۹۹: ۵۷۸).

شکل‌گیری اندیشه و هدف آرمان‌شهر

از افلاطون، حکیم یونانی در کتاب «جمهور» تا «یوتوپیا» توماس مور، «آتلانتیس جدید» فرانسیس بیکن و... همگی کوشیده‌اند به توصیف آرمان‌شهری ایده آل یا همان آرمان‌شهر مطلوبشان بپردازند. تصویری که از شهر آرمانی، در سیمای توصیفی متفکران یادشده ارائه گشته است، برحسب مواضع سیاسی و مذهبی و فرهنگی عصر آن‌ها بوده است. گاه، آرمان‌شهر در اساطیر گذشته جستجو و با زبان ادبیات و تاریخ، مطرح شده است (عصر زرین)؛ و گاه، به صورت پیش‌گویی و پیش‌بینی و بازآفرینی تکنولوژیک و ایدئولوژیک، از آینده درآمده است (آتلانتیس جدید). اگوستین در قرن چهارم در کتاب شهر خدا، صلح و عدالت‌خواهی را دو ویژگی مدینه‌ی فاضله می‌داند، شهر خدا در آسمان‌ها است و شهرهای زمینی هر قدر بتوانند به این دو آرمان نزدیک‌تر شوند قابل احترام‌ترند (فاستر، ۱۳۷۳: ۳۹۳). آرمان‌شهر نمونه‌ای از یک شهر و جامعه کامل است که در آن ریزترین نیازهای بشری اعمال شده است. سازندگان آرمان‌شهرها خود را با دانشی و آگاهی مناسب پنداشته که می‌توانند در جهان پدیدار، مدل جهان فراحسی آرمانی‌شان را بازتولید کنند و در راه تکمیل، حفظ و اعمال پروژه خود در صورت لزوم کوشایند. رسیدن و دستیابی بر پایه دو اندیشه متفاوت شکل می‌گیرد: ۱- تفکر مادی‌گرا ۲- تفکر معنوی‌گرا. همان‌طور که از نامشان پیداست بسیار متفاوت با یکدیگرند. فلاسفه و اندیشمندان غرب تا حدودی به سوی تفکر مادی‌گرا گرایش دارند و اندیشمندان شرقی و اسلام‌گرایان تفکر معنوی

راهی برای رسیدن به آموزه‌های دینی خود می‌دانند. آرمان‌شهر خواهی عبارت است از دل‌بستگی به ایجاد یا خیال‌پردازی درباره یک نظم اجتماعی آرمانی (آشوری، ۱۳۸۷: ۱۹). طرح مدینه فاضله کوششی است از طرف فیلسوفان برای:

۱- نشان دادن کاستی‌های جامعه فعلی خودشان ۲- ترسیم جامعه‌ای مطلوب که معایب جامعه فعلی در آن رفع شده ۳- درگیر شدن با نظریه‌های سیاسی بدون درگیر شدن با سیاست واقعی و در حال جریان جامعه. به همین دلیل فیلسوفانی را که به طرح مدینه فاضله (اتوپیا) پرداخته‌اند مصلح اجتماعی نامیده‌اند. (ابراهیم پور، ۱۳۸۸: ۱۱۰)

البته نظرات مخالف نیز وجود دارد. عده‌ای معتقدند:

فکر این‌ها از تشخیص درست وضع موجود جامعه عاجز است. این‌ها ابداً اعتنایی به آنچه که واقعاً موجود است ندارند بلکه در تفکرشان، پیشاپیش راهی برای تغییر وضعیتی که موجود است جستجو می‌کنند (ورسلی، ۱۳۷۳: ۳۵).

آرمان‌شهر از دیدگاه اندیشمندان

از منظر افلاطون

به باور افلاطون قدم اول در راه تحقق آرمان‌شهر این است که تک‌تک افراد جامعه باید زمام امور خود را به دست عقل بسپارند و احساساتشان در کنترل عقلانیت آنان باشد. افلاطون هیچ‌کدام از چهار نوع نظام سیاسی تیموکراسی، تیرانی، الیگارشی و دموکراسی را تأمین‌کننده سعادت انسانی نیافت، پس به فکر طراحی مدینه فاضله خود افتاد. او می‌خواست حکومتی آسمانی بر روی زمین بنا نهد. نظام آرمانی او کاربست‌های زیر را داراست:

۱- «اصلاح نژاد بشر» از طریق «محدود کردن زادوولد» و واگذاری آن به بنگاهی اجتماعی که در آن مالکیت خصوصی لغو و از آن جمله ثروت و حتی زنان و کودکان به صورت اشتراکی اداره می‌شد، بود. افلاطون در این نظام به سوسیالیسم اقتصادی، آزادی، برابری و برادری در تعریف خود می‌اندیشد و آن را تنها معیار گسترش اخلاق و تأمین سعادت انسان می‌دانست.

۲- تجمیع مردم برای برپا کردن کشور و تشکیل مدینه فاضله نه بر اساس هم‌جواری و نه تشابه نژادی، بلکه بر اساس نیاز اقتصادی افراد شکل می‌گیرد و این نیاز هم از دو چیز برمی‌خیزد: یکی توانایی محدود هر کس برای برآوردن همه نیازهای خود و دیگر استعدادهای گوناگون افراد که

آنان را به کارهای متفاوتی قادر می‌سازد.

۳- افلاطون فرد و خانواده را در جامعه مستهلک می‌سازد و سعادت جمع را غایت مطلوب می‌داند.

۴- جنگ ناشی از زوال اقتصاد سالم و ساده جوامع ابتدایی و ناگزیر شدن آن‌ها از توسل به زور در برآوردن نیازهای خویش است. او در آرمان‌شهر خود از سه طبقه نام می‌برد: (۱) فرمانروایان که تنها شرط لازم و کافی برای فرمانروایی را برتری در فضایل می‌داند. (۲) یاوران و پاسداران، خصوصیت پاسداران، اشتراک آن‌ها در زندگی خانوادگی و دارایی است. این نظام اشتراکی در زندگی خانوادگی یعنی که زنان و کودکان به همگان تعلق دارند و پاسداران می‌بایست از همه آن‌ها دفاع کنند. (۳) توده مردم. ولی در اصل می‌توان دو طبقه اول را باهم ادغام کرده و مجموعاً جامعه را به دو طبقه پاسداران و توده مردم تقسیم کرد.

۵- نظام اشتراکی مالکیت، اموال آن‌ها «وسایل زندگی روزانه آن‌هاست، چراکه پاسداران جز این، وسایلی ندارند و بقیه اموال آن‌ها (منقول یا غیرمنقول) به طبقه سوم انتقال یافته و به تملک خصوصی افراد این طبقه درمی‌آید. این نشان می‌دهد که نظام اشتراکی موردنظر افلاطون به هیچ وجه کمونیسم نیست زیرا که افلاطون به هیچ روی به مالکیت اشتراکی وسایل تولید معتقد نیست.» (عنایت، ۱۳۵۱: ۴۴). در جامعه ایده آل افلاطونی هیچ جایی برای زیر سؤال بردن حاکمان یا نظام اجتماعی فراگیری که آنان اعمال می‌کنند، وجود ندارد. چراکه آنان دانش بهترین ترتیبات اجتماعی و مصالح اجتماعی در کلیت آن را با خود دارند و باید از آنان پیروی شود...، از نظر افلاطون مهم‌ترین چیز، وحدت و یکپارچگی دولت است که در آن هر فرد نقش اجتماعی خاص خود را ایفا کند. نکته دیگری که در مدینه فاضله افلاطون اهمیت زیادی دارد، حکومت فیلسوفان یا فرزانه سالاری است که در حقیقت هستی مدینه فاضله او با آن آغاز می‌شود و با همان مبحث نیز همه مطالب موردنظر افلاطون به پایان می‌رسد (ابراهیم پور، ۱۳۸۸، ص ۹۷).

از منظر ارسطو

در میان آراء ارسطو، آنچه بیش از همه جامعه‌شناسان را به خود مشغول داشته است، کاهش برخورد های طبقاتی و نقش طبقه متوسط در تأمین سعادت جامعه است (Shils, ۱۹۶۰: ۱۷). ارسطو و افلاطون، هر دو تعلیم و تربیت را برای تحقق مدینه موردنظر خود و آرمان‌های آن می‌خواهند و

به ارزش‌های موردقبول یونان زمان خویش می‌نگرند، گرچه «مدینه فاضله» افلاطون، غیرواقعی‌تر است از جامعه‌ای که ارسطو در نظر می‌پرواند. ارسطو در بیانیه آرمان‌شهر در یکی از رساله‌های خود با نام سیاست به اموری چون تدبیر منزل و نقش ثروت در امور اجتماعی نیز می‌پردازد و از این حیث او را مؤسس علم ثروت ملل نیز می‌نامند. ارسطو به فرد و خصوصاً به مدل کوچک‌تر جامعه یعنی خانواده توجه خاصی دارد. ارسطو مهار تدبیر خانواده را تنها به پدر موکول می‌کند. به باور او پدر در رأس بقیه واقع است و خانواده را در جهت خیر و صلاح هدایت می‌کند و زن و فرزند را که عقلشان نمو نکرده تربیت می‌کند. فرزندان موظف‌اند ستایشگر پدر باشند و زن نیز که با او برابر نیست باید پیرو او باشد. از نظر ارسطو بهترین شکل اجتماع، جامعه‌ای است با وسعت و جمعیت کم که اعضای آن مرکب از ملاکان و دهقانان باشد. افراد آن همه آزاده و صاحب زندگی و زن و فرزند بوده و با فراغت به کسب معرفت بپردازند و زیردست خود بندگانی داشته باشند که حوائجشان را فراهم نمایند. آشکارا پیداست که دیدگاه ارسطویی در هر دو حوزه اجتماعی و فردی بینشی شوونیستی و انحصارگراست. درواقع می‌توان به این استنتاج رسید که همان اقتدار پدر سالارانه خانواده مطلوب ارسطوست که در شکل کلان به برتری جویی و خودکامگی دولت‌شهر آرمانی یونان می‌انجامد (قهرمانی نژاد، ۱۳۸۳: ۳۰). ارسطو شکل صحیح حکومت را مدلی می‌داند که در آن یک نفر یا چند نفر بر اساس منافع مشترک حکومت می‌کنند. چیزی که ارسطو از آن می‌ترسد، آن است که حکومت اکثریت مردم در عمل به حکومت فقیرانی تبدیل شود که در پی منافع خود هستند. این شکل، در مقایسه با آشکار فاسد دولت، کمترین فساد را دارد؛ اما باین‌همه، مقصود دولت را که تأمین «خیر مشترک همگان است»، از نظر دور می‌دارد (Everson, ۱۹۸۸: ۵۱-۶۲).

از منظر توماس مور

شهرت توماس مور با نگارش آرمان‌شهری به نام «اتوپیا» شکل گرفت که با استقبال زیاد سیاست‌مداران مواجه و سبب شد نام مور در زمره قهرمانان انقلاب بر لوحه‌ای در میدان سرخ مسکو قرار گیرد (کنی، ۱۳۷۴: ۷). این کتاب به‌طور آشکار تحت تأثیر جمهور افلاطون قرار دارد. بی‌تردید، آرمان‌شهر اندیشی عامل مهمی در ظهور و اندیشه پیشرفت در غرب جدید گردیده است (نصر، ۱۳۸۲: ۲۵۰) در بخش دوم

است. شاید بهتر است به جای علم، بگوئیم فلسفه. این اتوپیا درواقع مکمل اتوپای افلاطون است که فیلسوف را بر جای پادشاه می‌نشانند؛ اما در عوض این اتوپیا به دنبال تحقق این ایده است که نه فیلسوف، بلکه فلسفه علمی پادشاه شود (ولز، ۱۳۸۳: ۱۳۹).

از منظر مارکس

ساختار اقتصادی خاص جوامع درگذر تاریخ باعث تغییر و تحول شده و حرکت تکامل تاریخ، آنان را به‌سوی آرمان جهانی کمونیسم سوق خواهد داد. ازجمله موانع جدی که مارکس در چشم‌انداز تحقق جامعه می‌دید ناسیونالیسم و ملی‌گرایی بود که در اروپای عصر وی رونق گرفته بود. ملی‌گرایی از آن‌سو با اندیشه آرمانی مارکسیسم در تضاد است که می‌گذارد ملیت‌های گوناگون در زیر لوای یک نظم سیاسی و همسان نگر، گرد هم آیند و لذا او ناسیونالیسم را هم خصیصه بورژوازی خواند و پیش‌بینی کرد پرولتاریا به لحاظ طبیعت خود فاقد تعصبات ملی و ناسیونالیستی است و این طبقه سرانجام با از میان برداشتن ملیت‌ها، آرمان جهانی سوسیالیسم را تحقق خواهد بخشید (راسل، ۱۳۶۵: ۲۵۵). فروپاشی نهاد خانواده، افسردگی و روان‌پریشی، فقدان امنیت و ... از اساسی‌ترین مشکلات دامن‌گیر مدینه فاضله نظام لیبرالیستی است. مشکلاتی که هر یک به‌تنهایی کافی است تا ثابت کند آرمان‌شهر لیبرالیسم به‌هیچ‌وجه شایستگی الگو شدن برای کل جهان هستی را ندارد. با این شرایط، مدینه فاضله مارکس، اهمیت و اعتبار خود را از دست می‌دهد (ابراهیم‌پور، ۱۳۸۸: ۱۱۰).

ویژگی‌های داستان‌های آرمان‌شهری

به‌طور مختصر داستان‌های علمی تخیلی و اتوپایی، چند ویژگی دارند:

الف) شهرها بی‌زمان‌اند (گذشت زمان در آن‌ها وجود ندارد) چراکه با رسیدن به کمال دیگر نیازی به تحول و گذشت دوره زمانی آن ندارند. ب) شهرها ارتباطی با دیگر نقاط جهان واقعی ندارند، گویی که جهان پایان‌یافته و همین یک منطقه باقی‌مانده است. پ) شهرها کامل‌اند، دیگر تحولی در آن‌ها نیست. ت) تمایلی به فعالیت و کار در آن‌ها وجود ندارند، گویی همه کارها خودبه‌خود انجام می‌شوند؛ یا نیاز مادی وجود ندارد که مردم برای آن کار کنند. ث) مشکل ارتباطات برای مردم این مناطق

کتاب، مور به توصیف آرمان‌شهر خویش می‌پردازد که در ضمن آن از جامعه خویش خرده می‌گیرد. ازاین‌رو برای در امان ماندن از پیامدهای این‌همه انتقاد از جامعه، به زبان طنز متمسک می‌شود. (زرین‌کوب، ۱۳۶۲: ۲۳۸) اتوپیا، جزیره‌ای هلالی شکل است که توسط یوتوپوس، پادشاه آن سرزمین ساخته شده بود. این سرزمین طبیعت را به سود انسان تغییر می‌داد و ساکنان روستایی و نافرهیخته آن دیار را متمدن می‌ساخت. راوی اتوپیا، مردی جهانگرد به نام هیئلودی یعنی «یاوه‌سرا» است که به همراه دوستانش از جزیره و شهر بزرگ آن، آمانورت به معنای خیالی و نامعلوم، دیدن می‌کند (مور، ۱۳۷۳: ۲۹). این شهر از ویژگی‌های خاصی در عرصه‌های جامعه‌شناختی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی برخوردار است که می‌تواند پاسخ‌گوی آرمان و آرزوهای بشری باشد. اهمیت اتوپای مور به قدری است که از قرن شانزدهم به بعد به بیشتر زبان‌های اروپایی ترجمه شد و مایه بسیاری از سخنان گردید که در تمدن مدرن اروپایی مطرح گردید (موسکا و بوتو، ۱۳۷۰: ۱۶۳). توماس مور در تأملات خود بدان جا می‌رسد که در شرایط کمبود منابع و گرسنگی، رقابت افراد برای تخصیص حداکثر منابع به خود و منع دیگران از دستیابی به آن، عملاً دولت را به نهادی برای «اجبار اقتصادی» بدل می‌سازد؛ زیرا «در هر جایی غیر از اتوپیا»، هرکسی می‌داند که هرچقدر هم که جمهور مردم سعادتمند باشد، اگر او توشه‌ای خصوصی را برای خودش فراهم نیاورد، از گرسنگی جان خواهد داد. بر همین اساس، او مجبور به پذیرش این باور است که باید به فکر خویش باشد و نه مردم، که همانا دیگران هستند (Habermas, ۱۹۷۳: ۵۳). اتوپیا برای اصلاح شرایط سیاسی اجتماعی اروپای آن زمان که گرفتار بحران‌ها و نواقص بسیار بود شاید مفید باشد، ولی هرگز نمی‌تواند به‌طور کورکورانه سرمشق و الگوی ملت‌ها و دولت‌ها قرار گیرد (راسل، ۱۳۶۵: ۱۸۳).

از منظر بیکن

شهر آرمانی بیکن به نام بنسلیم کمتر از آرمان‌شهر مور خشک و سخت‌گیر و برابری‌جوست (روویون، ۱۳۸۵: ۱۴۶). اتوپای فرانسیس بیکن دنیای جویندگان علم و دانش است، دنیایی که بی‌وقفه در آن علم و خرد رشد می‌کند و در ضمن گهگاه نیز قدرتمند می‌شود. این جهانی است که علم سازمان‌یافته بر آن حکم می‌راند. در اینجا منظور از علم، نقد دائمی، افزایش و انتشار دانش بیشتر و بسیار بیشتر از این

وجود ندارد؛ اگرچه بسیاری از این اتوپیاها قبل از اختراع چاپ، ارائه شده‌اند؛ بنابراین الگوهای تخیلی از ارتباط میان انسان‌ها در آن‌ها ارائه شده است. ارتباط معمول برای اروپاییان در این دوره ارتباط رودرو بوده است (محمدی، ۱۳۷۷: ۸۳). تفکر سوسیالیستی آرمان‌شهرانه یکی از قوی‌ترین عوامل شکل‌دهنده به آثار علمی تخیلی اواخر قرن نوزدهم بود (سیسری و جونیور، ۱۳۸۳: ۳۸۲). به‌رحال میراث ادبیات علمی تخیلی در باب تخیلات و تفسیرهای اجتماعی از کتاب جمهور افلاطون و اتوپای توماس مور آغاز می‌شود و به دنیای کاملاً علمی کتاب والدن ۲ (۱۹۴۸) اثر روان‌شناس آمریکایی ب.اف. اسکینر و دنیای کاملاً متعالی پایان کودکی (۱۹۵۳) اثر کلارک می‌رسد. در سینما «یک نمونه از آثاری که مورد اختلاف بوده و بحث‌های زیادی را برانگیخته است داستان پرتقال کوکی (۱۹۶۱) اثر رمان‌نویس انگلیسی آنتونی برجس است که استنلی کوبریک نیز فیلمی به همین نام از روی این داستان ساخته است» (محمدی، ۱۳۷۷: ۸۹).

ویژگی‌های داستان‌های پاد آرمان‌شهری

این جوامع، گونه‌ای دنیای وانفسا و فاجعه‌بار انسانی هستند و در زمان‌هایی بد و شوم ترسیم می‌شوند که می‌توان آن را دوره بد زمانگی یا دژگاهی نام گذاشت. با این تعریف، یک جامعه پاد آرمانی نقطه مقابل و وارونه یک جامعه آرمانی (آرمان‌شهر) است. برخی از موضوعات پاد آرمانی محبوب در داستان‌ها عبارت‌اند از: ۱) جامعه‌ای که در آن هیچ آزادی وجود ندارد (حتی آزادی‌های کوچک شخصی) و حکومتی تمامیت‌خواه بر همه چیز انسان‌ها حکم می‌راند. ۲) جامعه‌ای که توسط رایانه‌ها و ربات‌ها اداره و کنترل می‌شود. داستان‌هایی درباره سرنگونی امپراتوری‌های جهان در آینده. ۳) جامعه‌ای که در آن همه چیز و همه کس همانند و یکسان است و ابراز احساسات و نمایاندن جنبه‌های فرهنگی ممنوع است. ۴) جامعه‌ای که در آن انسان‌ها تنها نقش خوراک برای موجودات دیگر را دارند یا اینکه انسان‌ها را برای برداشت اندام و احشاء آن‌ها پرورش می‌دهند. جهانی که در آن پی جنگ هسته‌ای، بیماری یا فاجعه‌ای دیگر، نسل بشر تقریباً برافتاده است.

آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر در سینمای معاصر

نظریه‌پردازان عصر حاضر، آرمان‌شهر را به لحاظ محیط‌زیست و از منظر حقوق اجتماعی، جامعه‌ای که در

عدالت کامل است، معرفی کرده‌اند. به این ترتیب، بنیان چنین آرمان‌شهری، در آموزه‌های غرب مسیحیت، بر پایه انسان‌گرایی گذارده شده است. مجموعه فیلم‌های علمی تخیلی سفر ستاره‌ای که از دهه ۱۹۶۰ م، تولید شد، نمونه دقیقی بر این رویکرد به شمار می‌آیند. در اعتقادات و آموزه‌های غربی آرمان‌شهر، فرهنگ و هنر، نقش مهم و به سزایی در روشن‌گری آحاد جامعه برای دستیابی به مفهوم حقیقی اتوپیا دارند. ایدئولوژی آرمان‌شهر، بر هنرمندان، معماران، طراحان و فیلم‌سازان اروپا و آمریکا در صدسال اخیر، بسیار تأثیرگذار بوده است. جنبش‌های سینمایی چون سینمای نئورئالیست ایتالیا، پس از جنگ جهانی دوم، سینما نوو برزیل در دهه ۱۹۹۰ م و جنبش سینمای مدرن آلمان، در دو دهه اخیر، به‌طور جدی به دنبال دستیابی به مفهوم آرمان‌شهر بوده‌اند. هم‌زمان با مفهوم آرمان‌شهر، مفهوم ضد آن نیز رواج یافت. «دستوپیا» مفهومی مقابل «اتوپیا» دارد و فضایی غم‌بار و هراس‌انگیز از پافشاری بر دستیابی به گونه‌های متفاوت آرمان‌شهر را به تصویر می‌کشد. از مهم‌ترین آثار ادبی این رویکرد می‌توان به کتاب‌هایی چون «۱۹۸۴» نوشته جورج اورول، «دنیای نو» به قلم آدوس هاکسلی و «پرتغال کوکی» نوشته آنتونی برجس اشاره کرد که مایکل راد فورد و استنلی کوبریک آن‌ها را به فیلم برگرداندند. اغلب فیلم‌های تخیلی و آینده‌نگر دهه‌های اخیر سینما را می‌توان ناظر بر این رویارویی میان آرمان‌شهر (اتوپیا) و ناکجاآباد (دستوپیا) دانست. فیلم مشهور «ماتریکس» (۱۹۹۹ م) ساخته برادران وچوفسکی، از مهم‌ترین آثار جدی سینما در سال‌های اخیر بوده که مایه‌های تقابل این دو دنیا را به‌وضوح در خود می‌پروراند. بر اساس منطق داستانی ماتریکس، چنین دنیای کسالت‌باری، نه برای انسان‌ها مناسب بود و نه اهداف ماشین‌ها را تأمین می‌کرد. از دیگر فیلم‌هایی که مفهوم عمومی آرمان‌شهر را (بسته به جهان‌بینی نویسنده و کارگردان خود) بازتاب می‌دهند، می‌توان به «بلیدرانر» (۱۹۸۲ م)، ساخته ریدلی اسکات، «ویرانگر» (۱۹۹۳ م) ساخته مارکو برامبیل و «گزارش اقلیت» (۲۰۰۲ م) ساخته استیون اسپیلبرگ اشاره داشت.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش کیفی و مبتنی بر تحلیل محتوای تفسیری است و با هدف شناسایی و تبیین عوامل شکل‌گیری

خلوت شخصی برای کسی معنایی ندارد، همچنین وودی آلن در اوان تجربه‌اندوزی‌هایش در فیلم «در خواب‌رفته» (۱۹۷۳) آینده‌ای می‌سازد که حتی دموکراسی آمریکایی برای مقابله با هرج‌ومرج تبدیل به دیکتاتوری تکنوفاشیست شده که ناگزیر سیستم پلیس مخفی و جاسوسی تبدیل به امری رایج شده کرده است.

۳) بدبینی نسبت به ماشینیسیم

رویکرد دیگری که در آینده‌پژوهی و بررسی ابعاد فن‌سالاری در آرمان‌شهر/پاد آرمان‌شهر مطرح می‌شود مسئله نقش مصنوعات هوشمند بشر در آینده خواهد بود. در آرمان‌شهر فیلم «لوپر» رایان جانسون (۲۰۱۲) که خنثی و متمایل به ویران‌شهر به تصویر کشیده می‌شود، مسئله بدبینی به ماشینیسیم کاملاً مشهود است.

۴) بحران زیست‌محیطی

در سال‌های اخیر جوامع بشر با دو رخداد بی‌سابقه که هر دو نتایج مستقیم پیشرفت و گسترش صنعت و فناوری بودند روبه‌رو شد که عبارت بودند از: ۱- شروع روند افزایشی دمای کره زمین و تکاپوی جوامع بین‌المللی عمومی نسبت به حادثه شدن مسئله محیط‌زیست و ضایعات صنعتی. ۲- بحران جدی تولید نفت در سال ۱۹۷۳ که به نگرانی از فرجام سوخت‌های فسیلی استراتژیک بیش از همیشه دامن زد. بلافاصله عواقب این دو بحران به معضلات ملحوظ در آرمان‌شهر گرایی افزوده می‌شود، به‌نحوی که ادامه روند معیوب فعلی فعالیت‌های بشر بر روی کره زمین به دو شکل عمده در سینما مطرح می‌شود: ۱) افزایش جمعیت و اتمام منابع اکوسیستم (آب، اکسیژن، انرژی). ۲) گرم شدن کره زمین و تبعات آن از جمله گازه‌های گلخانه‌ای. در فیلم «بیسکویت سبز» ریچارد فلیشر (۱۹۷۳) به شکلی بدیع برای اولین بار دنیای صنعت محور آینده از فرط آلودگی و کمبود منابع بدون هیچ زرق‌وبرق و رقت بار به تصویر کشیده می‌شود

۵) اقتصاد سرمایه‌داری

در نیمه دوم دهه هشتاد، شبهاتی در مورد کارآمدی جاودانه بازار آزاد، سر از فیلم‌های آینده‌نگر درمی‌آورد تا راوی آینده‌ای باشند که در آن ویران‌شهر فاجعه نه از جنگ، انفجار و یا بلایای طبیعی، بلکه تنها از رکود اقتصادی ناشی شده است. در فیلم کالت «چری ۲۰۰۰» استیو جازنت (۱۹۸۷) و یا «پلیس آهنی» (۱۹۸۷) پل ورفهون، «مرد فراری» پل گلیزر (۱۹۸۷) آینده آمریکا بر اساس این مضامین تیره‌وتار ترسیم می‌شود.

پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی-تخیلی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها، مقالات علمی و متون نظری مرتبط با سینمای علمی-تخیلی، آینده‌پژوهی و مباحث فلسفی آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر گردآوری شده و در کنار آن، تعدادی از فیلم‌های شاخص این ژانر که دارای مضامین آینده‌نگرانه و بازنمایی ساختارهای پاد آرمان‌شهری هستند به‌صورت هدفمند انتخاب و موردبررسی قرار گرفته‌اند. در مرحله تحلیل، ابتدا با مشاهده و مطالعه دقیق آثار، مضامین و مفاهیم اصلی مرتبط با ساختارهای پاد آرمان‌شهری از عناصر روایی، فضاسازی، شخصیت‌ها و ساختارهای اجتماعی فیلم‌ها استخراج شده و سپس این مفاهیم در قالب مؤلفه‌های کلی مانند بدبینی نسبت به فناوری، ایدئولوژی، بحران‌های زیست‌محیطی، ساختارهای اقتصادی، مسئله زمان، هویت مجازی و جستجوی زیستگاه‌های جدید طبقه‌بندی شده‌اند. درنهایت با رویکردی تحلیلی و تطبیقی، ارتباط میان این مؤلفه‌ها و نحوه بازنمایی آن‌ها در آثار منتخب بررسی شده تا از طریق تفسیر داده‌ها شیوه شکل‌گیری پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی-تخیلی تبیین گردد.

تحلیل داده‌ها

عوامل به وجود آورنده پاد آرمان‌شهرها در سینما

۱) بدبینی نسبت به دانش و تکنولوژی

در رویکردی بدبینانه‌تر در «ساعت مرگ» برنارد تاورنیه (۱۹۸۰) پیشرفت علم کار را به جایی رسانده که تمام بیماری‌ها ریشه‌کن شده باین‌وجود عمر طولانی و سلامتی تبدیل به‌نوعی ملال از زیستن شده و حتی منجر به زمینه‌های افسردگی در بشر شده است. به چنین سقوط دهشتناکی پیش ازین توسط متفکرین فلسفه تاریخ زوال محتوم دانسته شده و برگرفته از میل خودویرانگری تمدن‌ها از دوران باستان تا معاصر یاد شده است (Diamond, ۲۰۰۵: ۴).

۲) بدبینی نسبت به ایدئولوژی محوری و انسان‌گرایی

در فیلم کالت شده «فارنهایت ۴۵۱» تروفو (۱۹۶۶) حکومتی همانند خواه برای حفظ مساوات و نظم موسسه پلیسی برای نابودی هر کتاب و اندیشه متفاوت دارد که آشکارا طعنه‌ای به سانسور و مغزشویی در جوامع چپ‌گراست. با دیدگاهی رادیکال‌تر در فیلم «دهمین قربانی» الیو پتری (۱۹۶۵) جامعه‌ای در آینده ترسیم شده که حکومت برای حفظ امنیت و ثبات برای هر فرد یک مراقب گماشته و

۶) فرا رفتن از بعد زمان

در عصر مقدور شدن ناممکن‌ها و اعتماد به نفس بشر و سقف منویات فناورانه امکان تحقق یک رویای دور از دسترس دیگر یعنی سفر در زمان را فزونی بخشید. عوامل مؤثر آن را چنین می‌توان برشمرد. (۱) عبور مجامع علمی و دانشگاهی از فیزیک کلاسیک نیوتونی. (۲) جا افتادن نسبی‌گرایی اینشتین که در سرعت مافوق نور قابلیت بی‌نهایتی برای بشر مقدور می‌ساخت (که پیش ازین تنها در اودیه فضاپی کوبریک به آن اشاره شده بود). (۳) مقبولیت و گسترش فیزیک کوانتوم که گردش زمان را در تئوری اثبات می‌کرد (Moyer, ۱۹۸۱: ۳۵-۳۶، ۴). پیشرفت علوم کیهان‌شناسی و تنویر ابعاد جدیدی از فضای سهموی سیاه‌چاله‌ها. (۵) آشنایی و کنج‌کاوی عامه مردم به این مفاهیم. نمونه بارز توجه آن فیلم «اتلس ابر» و اچوفسکی‌ها (۲۰۱۲) برای پرسشگری در باب مفاهیم بلند فلسفی و هستی‌شناسانه مدنظر با به کار بستن تمام قوای مادی و معنوی سینمای معاصر در روایتی تودرتو مرزهای زمان و مکان را درمی‌نوردد که پراتنزی از آینده‌نگری را بازکرده و شایان تأمل است.

۷) هویت مجازی

جمع‌گرایی هویت مجازی و فعل‌وانفعالات مغز و شعور مصنوعی تنها بخشی از عواقب فن‌آوری در جوامع است چراکه انسان نیز امروزه در گستره بی‌کران دنیای دیجیتال صاحب هویتی مضاعف شده است که سرشت تجربه اجتماع‌پذیری را تا حد زیادی تغییر داده است این هویت مجازی بیان بی‌واسطه شخص از خود بوده در قالب شبکه‌ای مجازی که شامل تصاویر ویدئوها اصوات آواتار پروفایل‌ها و وب‌سایت‌های شخصی و هر صورت ارتباطات درون شبکه‌ای می‌باشد (Drouin et al, ۲۰۱۲: ۲۸). در فیلم سیمون (اندرونی‌کول ۲۰۰۲) به رابطه انسانی با یک هویت مجازی اشاراتی صورت گرفته بود.

۸) جستجوی سیاره‌ای دیگر برای زندگی

در فیلم «میان ستاره‌ای» کریستوفر نولان (۲۰۱۴) این درون‌مایه گریز انسان از کره زمین محملی برای کشف ابعاد جدید هستی در کائنات شده است.

بحث و یافته‌ها

تحلیل منابع نظری و بررسی نمونه‌های منتخب سینمای علمی-تخیلی نشان می‌دهد که پاد آرمان‌شهرها در این ژانر نه به‌عنوان جهانی صرفاً تخیلی، بلکه به‌مثابه

بازنمایی اغراق‌آمیز روندهای واقعی در جوامع معاصر شکل می‌گیرند. یافته‌ها نشان از موارد زیر دارند.

بدبینی نسبت به پیشرفت دانش و فناوری: در بسیاری از آثار، فناوری در ابتدا به‌عنوان ابزاری برای رفاه و پیشرفت بشر معرفی می‌شود، اما در ادامه پیامدهای ناخواسته آن آشکار می‌گردد. نمونه‌هایی مانند فیلم «ساعت مرگ» نشان می‌دهد که حتی دستیابی به سلامت کامل و عمر طولانی نیز می‌تواند به بحران‌های روانی و احساس بی‌معنایی در زندگی انسان منجر شود. این امر نشان می‌دهد که پیشرفت علمی، در صورت فقدان ابعاد انسانی و اخلاقی، می‌تواند خود به عاملی برای بروز بحران‌های وجودی تبدیل شود.

ایدئولوژی‌های تمامیت‌خواه و نظام‌های مبتنی بر کنترل اجتماعی: فیلم‌هایی مانند «فارنهایت ۴۵۱»، «دهمین قربانی» و «در خواب‌رفته» آینده‌ای را به تصویر می‌کشند که در آن حکومت‌ها برای حفظ نظم و ثبات، به نظارت گسترده، سانسور اندیشه و محدودسازی آزادی‌های فردی متوسل می‌شوند. در چنین ساختارهایی، نظم اجتماعی به بهای از میان رفتن تنوع فکری و استقلال فردی برقرار می‌شود.

بدبینی نسبت به ماشین‌ساز و سلطه فناوری‌های هوشمند: در برخی آثار، گسترش ماشین‌ها و سیستم‌های پیشرفته نه تنها زندگی انسان را آسان‌تر نمی‌کند، بلکه به‌نوعی وابستگی و از خود بیگانگی منجر می‌شود. در چنین جهان‌هایی، مرز میان انسان و ماشین به تدریج کمرنگ شده و انسان جایگاه پیشین خود را در ساختار اجتماعی از دست می‌دهد.

بحران‌های زیست‌محیطی: یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های آینده‌نگرانه در سینمای علمی-تخیلی است. افزایش جمعیت، کاهش منابع طبیعی و آلودگی گسترده محیط‌زیست از جمله موضوعاتی هستند که در فیلم‌هایی مانند «بیسکویت سبز» به تصویر کشیده شده‌اند. این آثار آینده‌ای را ترسیم می‌کنند که در آن تخریب اکوسیستم و مصرف بی‌رویه منابع، شرایط زیستی انسان را با تهدیدی جدی مواجه کرده است.

گسست در منطق زمان و علت: تحلیل آثاری که به مقوله سفر در زمان یا ساختارهای روایی غیرخطی می‌پردازند نشان می‌دهد که مسئله صرفاً بازی با فرم روایی نیست، بلکه بیانگر نوعی بحران در فهم مدرن از تاریخ و پیشرفت است. در فیلم‌هایی مانند لوپر و اتلس ابر، زمان دیگر خطی و روبه‌پیشرفت نیست، بلکه چرخه‌ای، گسسته و بازگشت‌پذیر تصویر می‌شود. این امر نشان می‌دهد که سینمای علمی-تخیلی معاصر نسبت به ایده «پیشرفت قطعی و صعودی

و ساختارهای اجتماعی نابرابر به تصویر کشیده می‌شوند و بدین ترتیب جهانی را می‌سازند که در آن پیشرفت علمی و تکنولوژیک به جای تحقق آرمان‌های انسانی، به تشدید بحران‌های اخلاقی، اجتماعی و زیست‌محیطی انجامیده است. در این آثار، سلطه منطق سرمایه، تمرکز قدرت سیاسی، وابستگی انسان به ماشین و فناوری‌های دیجیتال، تخریب محیط‌زیست و تزلزل هویت فردی نه به صورت مجزا، بلکه در پیوندی ساختاری عمل می‌کنند و زمینه خلق فضاهای ویران شهری را فراهم می‌سازند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سینمای علمی-تخیلی از طریق تخیل روایی، نگرانی‌های واقعی بشر درباره آینده تمدن را به شکلی نمادین و انتقادی بازتاب می‌دهد و پاد آرمان‌شهر را به مثابه هشدار فرهنگی نسبت به مسیر توسعه نامتوازن جوامع معاصر مطرح می‌کند. این پژوهش پس از بررسی مفاهیم آرمان‌شهر و پاد آرمان‌شهر در سینمای معاصر به این نتیجه رسید که بدبینی، تبعیض، دور شدن رهبران و جامعه از اهداف اصلی زمینه‌ساز بستری مناسب است تا آرمان‌شهر به عنوان امری خیالی فرض شود، یا آنکه آرمان‌شهرها موقتی هستند که توسط رهبران اصل خود به سوی پاد آرمان‌شهر هدایت و رهنمون می‌شود.

بشر» دچار تردید شده است. در این جهان‌ها، آینده نه ادامه طبیعی اکنون، بلکه بازتاب اشتباهات تکرارشونده گذشته است؛ بنابراین، اختلال در زمان روایی، نمادی از اختلال در پروژه تمدنی مدرن است.

مهاجرت سیاره‌ای به مثابه اعتراف به شکست زمین: در آثاری مانند میان‌ستاره‌ای، ترک زمین و جستجوی زیستگاهی تازه، نه نشانه پیروزی علمی بشر، بلکه اعترافی ضمنی به ناتوانی او در حفظ زیست‌بوم خود است. تحلیل این آثار نشان می‌دهد که رؤیای استعمار فضا، در بسیاری از موارد ادامه همان الگوی بهره‌بردارانه از طبیعت است که پیش‌تر موجب بحران شده است. بدین ترتیب، سینما پرسشی بنیادین را مطرح می‌کند: آیا تغییر مکان بدون تغییر الگوی اندیشه، می‌تواند به رهایی منجر شود؟

بحران هویت و فروپاشی سوژه انسانی: در آثار مرتبط با هویت مجازی و هوش مصنوعی، انسان دیگر سوژه‌ای ثابت و یکپارچه مدرنیته نیست. شخصیت‌ها در مواجهه با نسخه‌های دیجیتال خود، شبیه‌سازی‌های هوشمند یا جهات مصنوعی، دچار تزلزل در تعریف «خود» می‌شوند. این مسئله نشان می‌دهد که پاد آرمان‌شهر معاصر صرفاً ساختاری سیاسی یا اقتصادی نیست، بلکه در سطح هستی‌شناختی نیز رخ می‌دهد؛ یعنی بحران در تعریف انسان.

هم‌افزایی بحران‌ها: یافته نهایی پژوهش نشان می‌دهد که در اغلب آثار، این مؤلفه‌ها به صورت منفرد عمل نمی‌کنند. تکنولوژی، سرمایه‌داری، بحران زیست‌محیطی، ایدئولوژی و بحران هویت در شبکه‌ای پیچیده به هم پیوند می‌خورند. نتیجه این هم‌افزایی، شکل‌گیری نظامی است که ظاهراً کارآمد و پیشرفته است، اما در لایه‌های عمیق خود، از معنا، عدالت و انسانیت تهی شده است؛ بنابراین پاد آرمان‌شهر سینمایی را می‌توان «تصویر اغراق‌شده‌ی آینده‌ای دانست که از دل اکنون نامتوازن زاده می‌شود».

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که پاد آرمان‌شهر در سینمای علمی-تخیلی از طریق بازنگاری پیامدهای پیشرفت نامتوازن فناوری، ساختارهای اقتصادی و ایدئولوژیک قدرت، بحران‌های زیست‌محیطی و دگرگونی‌های هویتی شکل می‌گیرد. تحلیل فیلم‌های منتخب آشکار ساخت که این عوامل در قالب روایت‌هایی آینده‌نگر، جهان‌سازی‌های کنترل‌شده یا فروپاشیده، شخصیت‌هایی دچار ازخودبیگانگی

منابع و مآخذ:

- آشوری، د. (۱۳۸۷). دانشنامه سیاسی. تهران: مروارید.
- ابراهیم‌پور، د. (۱۳۸۸). بررسی تطبیقی اتوپیا در اندیشه‌های اجتماعی افلاطون، ابونصر فارابی و کارل مارکس. مجله مطالعات جامعه‌شناسی، ۲(۲)، ۹۱-۱۱۰.
- امرسون، ر. ل. (۱۳۸۷). اتوپیا. در فرهنگ اندیشه سیاسی (ترجمه خ. دیهمی). تهران: نشر نی.
- انایت، ح. (۱۳۵۱). بنیاد فلسفه سیاسی در غرب. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- فاستر، م. ب. و دیگران. (۱۳۷۳). خداوندان اندیشه سیاسی (ترجمه ج. شیخ‌الاسلامی، ج. ۱). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- قهرمانی‌نژاد، ع. ظ. (۱۳۸۳). دیستوپیا در سینما. تهران: دانشگاه هنر.
- کنی، آ. (۱۳۷۴). تامس مور (ترجمه ع. کوثری). تهران: طرح نو.
- مانهایم، ک. (۱۳۸۰). ایدئولوژی و اتوپیا (ترجمه ف. مجیدی). تهران: سمت.
- محمدی، م. (۱۳۷۷). سینمای علمی‌تخیلی. فصلنامه فارابی، ۷(۲)، ۸۲-۹۱.
- مور، ت. (۱۳۷۳). اتوپیا (ترجمه د. آشوری و ن. افشار). تهران: شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.
- موسکا، گ. و بوتول، گ. (۱۳۷۰). تاریخ عقاید و مکتب‌های سیاسی: از عهد باستان تا امروز (ترجمه ح. شهیدزاده). تهران: مروارید.
- نصر، س. ج. (۱۳۸۲). نیاز به علم مقدس (ترجمه ح. میان‌داری). تهران: طه.
- روویون، ف. (۱۳۸۵). آرمان‌شهر در تاریخ اندیشه غرب (ترجمه ع. باقری). تهران: نشر نی.
- راسل، ب. (۱۳۶۵). تاریخ فلسفه غرب (ترجمه ن. دریابندری). تهران: نشر پرواز.
- سیسری، ا. ج. و رونی، ج. (۱۳۸۳). نگره مارکسیستی و داستان علمی‌تخیلی. فصلنامه فارابی، ۱۴(۵۳)، ۳۸۱-۳۹۰.
- ورسلی، پ. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی مدرن (ترجمه ح. پویان، ج. ۱). تهران: چاپخش.
- ولز، ا. ج. (۱۳۸۳). یوتوپیاها (ترجمه ف. یاسری). فصلنامه ارغنون، ۳(۲۵)، ۱۳۵-۱۴۲.
- زرین‌کوب، ع. ج. (۱۳۶۲). تاریخ در ترازو: درباره تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری. تهران: امیرکبیر.

- Diamond, Jared M. (2005). Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed, Viking Press, Part 4
- Drouin, M., Kaiser, D. H., & Miller, D. A. (2012). Phantom vibrations among undergraduates: Prevalence and associated psychological characteristics. Computers in Human Behavior, 1496-1490 ,28. doi: 10.1016/j.chb.2012.03.013
- Everson, Stephen (1988). Aristotle: The Politics and the Constitution of Athens (Cambridge Texts in the History of Political Thought). Cambridge University Press.
- Habermas, Jürgen (1973). Theory and Practice, trans. to English J. Viertel, Bacon Press
- Moyer, T. D. (1981). Transformation from proper time on Earth to coordinate time in solar system barycentric space-time frame of reference, pp. 36-35 Air Pollution Grows in Tandem with China's Economy". NPR. Retrieved 21-01-2013.
- Pearsall, Judy (1999). The New Oxford Dictionnary of English, Editor Patrick Hnks, America, Oxford

University Pressh

Shils, Edward (1960). Political Development.in the New States, Mouton, Hague.

Stephen Everson (1988). The Practice of Everyday Life: Living and cooking. Volume 2. U of Minnesota Press Aristotle, Politics (Cambridge:Cambridge University Press), p.32.Thales

شماره بیست و چهار
بهار ۱۴۰۵

©Authors, Published by Ferdows-e-honar journal. This is an open-access paper distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

